

Hanım, feminizmin kadın ve erkeğin birlikte eğitimiyle gerçekleşebileceğini kabul etmektedir. Bu tavrıyla o dönem feminizminin *Hanımlara Mahsus Gazete* üzerinden takdim edilen ılımlı kanadında yer almaktadır. Millî felâketlerin kuvvetle hissedildiği Balkan ve I. Dünya savaşları yıllarında yine romantik karakterli olmakla birlikte savaşın şikâyet, acıma, hayır duyguları, vatan ve asker sevgisi, yer yer "Türk" adı anılmakla birlikte daha ziyade "Osmanlı" olarak terennüm edilen millete hayranlık temaları bu dönem şiirlerinde ön plana çıkar.

Eserleri. 1. Efsûs (I. kısım, İstanbul 1304, İstanbul 1308). On dört yaşından itibaren yazdığı şiir ve nesirleri içeren bu kitap küçük hacmine rağmen onu şöhrete ulaştırmıştır. Eserin ilk baskısında yer alan yirmi dört parçadan on altısı nazım, sekizi nesirdir. Divan tarzında yazılmış münâcâtların, na'ıların, methiyelerin, gazel ve şarkıların yanı sıra yeni tarzda kaleme alınmış şiirler nesir parçaları ve tercümelele bir araya getirilmiştir. Daha ziyade şiirlerde diğkkat çeken dil kusurları, vezin ve söyleyiş acemiliklerine rağmen eser bir kadın ruhunun samimi duygularını yansıması bakımından dönemi için önemli ve yenidir. **2. Efsûs** (II. kısım, İstanbul 1306). Doksan yedi şiirin bulunduğu eser Mehdi Efendi'ye ait bir takrizle başlar, Nigâr Hanım'ın daha önce yayımlanmış şiirlerinin yanı sıra hiç yayımlanmamış şiirlerini de içerir. Şair bu eserde de divan tarzı şiirlerinin yanında Tanzimat döneminin şiir yeniliklerini denemeyi sürdürmektedir. **3. Nîran** (İstanbul 1312). Manzum ve mensur olarak iki kısımdan meydana gelmektedir. Yayım tarihi Edebiyyât-ı Cedîde dönemine denk düşmekle beraber bu eserde divan ve Tanzimat dönemi şiir özellikleri görülmektedir. **4. Aks-i Sedâ** (İstanbul 1316). Edebiyyât-ı Cedîde'nin şekil ve muhteva özelliklerini taşıyan, Nigâr Hanım'ın en olgun eseri sayılabilecek bu çalışma da nazım ve nesir olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Burada divan tarzı örnekler azalmış, dil ve ifade kusurları aynklanmıştır. Nigâr Hanım'ın asıl nesri de bu eserde ortaya çıkar. Parçaların çoğu mensure, deneme ve hikâye özelliklerini aynı anda taşıyan metinlerdir. **5. Safahât-ı Kalb** (İstanbul 1317). *Hanımlara Mahsus Gazete*'de tefrika edildikten üç yıl sonra kitap haline getirilen eser on dokuz mektuptan ibarettir. Vak'ası, zaman, mekân ve şahıs kadrosu bakımından eserin bir roman olarak kabul edilmesi mümkünse de döneminde "aşk mektupları" olarak tak-

dim edilmiştir. **6. Elhân-ı Vatan** (İstanbul 1332). Nigâr Hanım'ın vatanî-hamâsî şiirlerinin toplandığı bu eser Esirgeme Derneği adına bastırılmıştır. Coşkun bir vatan ve millet sevgisinin hissedildiği *Elhân-ı Vatan*'da vezin ve kafiye endişesinin gösterişli bir eda ve ihtişamlı bir kelime kadrosu ile bir araya gelmesi yüzünden haşivler çoğalmıştır.

Nigâr Hanım'ın bunlardan başka *Gurûve* adlı, döneminde sahneye konmuş fakat yayımlanmamış bir tiyatro eseriyle *Te'sîr-i Aşk* adlı bir başka tiyatro eseri (Olca Öner toy tarafından yeni harflere çevrilerek yayımlanmıştır, Ankara 1978), dergilerde kalmış şiirleri ve nesirleri de bulunmaktadır. Tamamı yirmi defter olduğu anlaşılan günlüklerinden on üç defter Âşiyân Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nigâr bint Osman, *Günlükler*, Âşiyân Müzesi, I-XIII; a.mlf., *Hayatının Hikâyesi*, İstanbul 1959; Mustafa Reşid, *Muharrerât-ı Nisvân*, İstanbul 1313, s. 129; *Kadınlarımızın İçtimâları*, İstanbul 1328; Ruşen Eşref [Ünaydın], "Hâtıralar ve Tahassüslar: Nigâr bint Osman Hanımefendi", *Geçmiş Günler*, İstanbul 1919, s. 68-75; a.mlf., *Di-yorlar ki* (haz. Şemseddin Kutlu), Ankara 1972, s. 19-28; Köprülüzâde M. Fuad, "Nigâr Hanım", *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 297-303; Refik Ahmet Sevengi, *Meşrutiyet Tiyatrosu*, İstanbul 1968, s. 101; Emel Aşa, *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları* (yüksek lisans tezi, 1989), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I-III; Taha Toros, *Mazi Cenneti*, İstanbul 1992, s. 182-183; *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harflî Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası* (haz. Zehra Toska v.dğr.), İstanbul 1993, tür.yer.; Şefika Kurnaz, *Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları*, İstanbul 1993; Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul 1999, a.mlf., "Efsus'un İkinci Kısım, Ebüzziyya Tevfik ve Bir Yayımcılık Macerası", *Dergâh*, sy. 50, İstanbul 1994, s. 7-8; P. Kappert, "Nigâr Hanım, Dichterin und Dame von Welt ausgehenden Osmanischen Reich", *Frauen, Bilder und Gelehrte*, İstanbul 2002, s. 333-345; Cenab Şahabeddin, "Tedkikat-ı Edebiyye: Nîran", *Mekteb*, IV/41, İstanbul 1896, s. 645-646; Mehmed Rauf, "Aks-i Sedâ", *SF*, XVII/440 (1315/1899), s. 378-380; "Hanımlarımızın Nümâyîş-i Vatanperverânesi", *Tanin*, sy. 1513, İstanbul 2 Şubat 1328 / 15 Şubat 1913; Yahya Kemal [Beyatlı], "Nigâr Hanımefendi", *Nevsâl-i Millî*, sy. 4, İstanbul 1914, s. 4; Raif Necdet, "İki Mersiye Arasında", *Utârid*, I/13, İstanbul 10 Nisan 1335 / 10 Nisan 1919, s. 195-196; Süleyman Nazif, "Nigâr Hanım", *SF*, CI/1575 (1926), s. 354-358; Kâmil Yazgıç, "Şair Nigâr Hanım", *Vakit*, İstanbul 2 Şubat 1944; Hikmet Feridun Es, "Tanımadığımız Meşhurlar: Nigâr Hanım", *Akşam*, İstanbul 30 Mayıs 1945 - 10 Haziran 1945 [sekiz tefrika]; Abdülhak Şinasi Hisar, "Geçmiş Zaman Edipleri: Nigâr binti Osman [I-II]", *TY*, nr. 263 (1956), s. 444-448; sy. 264 (1957), s. 530-534; Fevziye Abdullâh Tansel, "Nigâr Hanımın Takma Adı: Üryan Kalb", *KAM*, sy. 3 (1976), s. 20-23; Olca Öner toy, "Nigâr Hanım ve Tesir-i Aşk", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, sy. 7, Ankara 1976, s. 233-273; Nesrin Mo-

ralı, "Şair Nigâr Hanımın Son Şiiri ve M. Rauf Bey", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 4, İstanbul 1981, s. 41-43; Zeyneb Sa'd Zağlûl Ebû Sine, "Hümûmü'l-vaţan fi's-şif'r Nigâr bint 'Os-mân", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, LVIII/2, Kahire 1998, s. 129-164; Anwar Ahmad, "Nigâr Dergisinin İsmine Esin Kaynağı Olan Türk Şairi Nigâr Bint-i Osman", *DTCFD*, XL/1-2 (2000), s. 88-95.

NAZAN BEKİROĞLU

NİGARİ

(نِگارِی)

(ö. 1886)

Nakşibendî şeyhi, şair.

Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde Zengezur kasabasının Cıcimli köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi olarak 1212 (1797), 1220 (1805) ve 1230 (1815) yılları kaydedilmektedir. Bölgede Cıcimli Seyyidler diye tanınan, ocaklı ve büyük itibar sahibi olan ailesi VI. (XII.) yüzyılda Horasan'dan Karabağ'a gelip yerleşen, Hz. Hasan soyundan Seyyid Muhammed Şemseddin Akabâlî'ye ulaşır. Adı Hamza olup Mîr Paşa diye tanınan Seyyid Rükneddin Efendi'nin oğludur. Nigârî mahlasını tahsil sırasında kendisine yardım eden Nigâr adlı bir hanıma şükran borcunu eda için almıştır. Mîr Hamza, Hacı Hamza Nigârî, Seyyid Nigârî, Nigârî-i Karabağî diye tanınır.

Altı aylık iken babası öldürülen Nigârî, çocukluğunda okuma yazmaya ilgi göstermeyerek ata binip silâhla oynamayı tercih etti. Annesinin ısrarıyla on beş yaşından sonra köyünden ayrılarak Karakaş'ta Mahmud Efendi adlı bir âlimden ders almaya başladı, ardından Şeki'ye giderek Şikest Abdullah Efendi'den ders okudu. Daha sonra Hâlid el-Bağdâdî'den hilâfet alıp bölgeye dönerek irşad faaliyetine başlayan İsmâil Şirvânî'ye intisap etti. Şikest Abdullah Efendi'nin öğrencisi iken rüyasında Hz. Ali'nin ona Sivas'a gidip İsmâil Şirvânî'ye intisap etmesini emrettiği, huzuruna çıktığında şeyhin ona, "Ne mutlu mürşidi şâh-ı velâyet olana" dediği nakledilmektedir. Onun İsmâil Şirvânî'ye ne zaman ve nerede intisap ettiği konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır. Şeyh Şâmil'in mürşidi olduğunun anlaşılması üzerine Ruslar tarafından bir süre hapsedilen ve kurtulduktan sonra 1827'de Ahıska'ya gidip aynı yıl Anadolu'ya gelen İsmâil Şirvânî'nin dört yıl Amasya'da kaldıktan sonra Sivas'a geçtiği, dokuz yıl burada ikamet ettiği ve daha sonra Amasya'ya gittiği bilinmektedir. Bu durumda Nigârî'nin İsmâil Şirvânî'ye 1830 yılından sonraki bir tarihte intisap ettiği söylenebilir.

1839'da mürşidiyle birlikte Amasya'ya giden Nigârî bir süre Gümüşlü Saraçhane Medresesi'nde riyâzete girdi. Aynı yıl mürşidinin emriyle hacca girdi. Hac dönüşü Basra, Bağdat, Halep ve Şam'ı ziyaret edip İstanbul'a geldi. Kısa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Amasya'ya döndü. 1841'de yine mürşidinin emriyle annesini ziyaret etmek, ders vermek ve irşad faaliyetinde bulunmak üzere Karabağ'a gitti. 1852 yılına kadar Karabağ'da irşad faaliyetinde bulunan Nigârî'nin şöhreti geniş bir çevreye yayıldı. Özellikle Karapapak (Terekeme) Türkleri'nden çok sayıda mürid edildi. Bu dönemde evlendi, çok sevdiği ve yirmi yaşında kaybettiği yetenekli bir şair olan oğlu Sirâceddin burada doğdu. Ardından Anadolu'ya dönen Nigârî, üç yıl Erzurum'da ikamet ettikten sonra 1855'te İstanbul'a giderek 1858 yılına kadar burada kaldı. Onun bu dönemdeki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakta, Mustafa Reşid Paşa ile görüştüğü, kendisine Fatih'teki Emîr Buhârî Tekkesi'nin şeyhliği teklif edildiği, kabul etmeyip yerine halifesi Mustafa Sabri Efendi'nin tayinini sağladığı kaydedilmektedir. Bir şiirinde Mustafa Reşid Paşa'nın adı geçmektedir.

İstanbul'dan Erzurum'a dönen Nigârî 1866'da Amasya'ya gitti, kısa bir süre sonra Merzifon'a yerleşip 1883 yılına kadar burada irşad faaliyetini sürdürdü, tefsir ve hadis dersleri verdi. Amasya ve çevresinde geniş bir mürid halkasına sahip olması, 1853 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından çoğunluğu Karapapak Türkleri'nin oluşturduğu Kuzey Kafkasyalı müridlerinin büyük topluluklar halinde Anadolu'ya göçerek Amasya'dan Muş ve Kars'a kadar geniş bir bölgeye yerleşmeleri Nigârî'nin şöhret ve nüfuzunu daha da arttırdı. Sohbetlerinde ve şiirlerinde sürekli Hz. Ali ve Ehl-i beyt muhabbetinden bahsedip Ehl-i beyt'e zulmeden Emevî ve Mervânîler'in İslâm dininin düşmanı olduğunu söylemesi bazı kimseleri rahatsız etti. Ashaba küfrettiğine, devlet ve millet aleyhine faaliyet gösterdiğine dair söylentiler etrafa yayıldı. Üçrunda can vermeye hazır çok sayıda müridle her an isyan edebileceği ileri sürülerek Amasya'dan çıkarılmasını talep eden bir mazbata düzenlenip Bâbüâlî'ye şikâyet edilen Nigârî, Amasya mutasarrıflığından Merzifon kaymakamlığına gelen ve Samsun'a gönderilmesini isteyen emir üzerine 28 Şubat 1885'te ailesiyle birlikte Merzifon'dan ayrıldı. Birkaç gün Samsun'da kaldıktan sonra muhtemelen mensuplarından olup etkili bir kişi olduğu anlaşılan Erzurumlu İzzet Efendi'nin telgrafi üze-

rine İstanbul'a gitti. *Mekâlid-i Aşk* müellifi Kâzım Paşa, Nigârî'nin sürgününün durdurulması için Bâbüâlî nezdinde girişimlerde bulunduysa da bir sonuç alamadı. Nigârî, 30 Nisan 1885'te sürgün yeri olarak belirlenen Harput'a gönderilmek üzere vapura bindirilerek Samsun'a doğru yola çıkarıldı. Amasya'ya uğrayıp kendisiyle birlikte sürgün edilen eşi, kayınbiraderi, yeğeni ve halifesi Mahmud Efendi'yi yanına aldıktan sonra Tokat, Sivas, Malatya yoluyla 30 Mayıs 1885'te Harput'a ulaştı. Bir buçuk yıl Harput'ta sürgün hayatı yaşayan Nigârî 1886 yılı Eylül ayında vefat etti. Naaşı vasiyeti gereği Harput Valisi Hasan Paşa'nın izniyle Amasya'ya getirilip defnedildi. 1894'te kabrinin bulunduğu yere bugün Âzerîler Camii olarak da bilinen Şirvanlı Camii yapılmıştır.

Dört mezhebin görüşlerini terkettiğini (*Divân-ı Seyyid Nigârî*, s. 255), Sünnî veya Şîî değil, halis müslüman olduğunu (*a.g.e.*, s. 330) söyleyen, Nigârî bir Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olmakla birlikte bu çizginin tamamen dışında değişik bir şahsiyettir. Bu sebeple mensupları tarafından pîr (tarikat kurucusu) olarak görülür. Onun bu özelliği şiir sahasında da kendini gösterir. Farsça ve Türkçe iki divan sahibi olup geniş hacimli Türkçe divanındaki şiirler mutasavvıf şairlerin şiirlerinden muhteva ve üslûp bakımından oldukça farklıdır. Nigârî ilâhî aşkı terennüm eden klasik bir divan şairi hüviyetiyle ortaya çıkar ve daha çok Fuzûlî'ye benzer. Mutasavvıf şairlerin sık sık kullandıkları tasavvuf terimlerine, mensup olduğu tarikatın seyrü sülûkle ilgili kavramlarına onun şiirinde hiç rastlanmaz. İlâhî aşk, Ehl-i beyt muhabbeti ve Melâmet neşvesi şahsiyetini oluşturan temel öğelerdir. "Sana Kur'an demese ben sana insan demezem" mısrayla (*a.g.e.*, s. 262) Hz. Peygamber'in hakikatini sanatkârane bir şekilde ifade eden ender muhakkık sûfilerden biridir. Kutbiyyet makamında olduğunu iddia eden Nigârî'ye göre (*a.g.e.*, s. 44) yaratılışın maksadı Allah'ı ve Ehl-i beyt'i sevmektir (*a.g.e.*, s. 263). Nigârî zâhirinin Melâmî, bâtının kinsiz olduğunu söyler. Ona göre Melâmet şehri iki dünyaya da benzemeyen, dille anlatılmayan büyük bir âlemdir. Âşık olup Melâmîler'in elinden tutmayan kişiye zâhid bile olsa insan demek doğru değildir (*a.g.e.*, s. 110).

İbnülemin Mahmud Kemal'in belirttiğine göre Nigârî'nin mürşidi İsmâil Şirvânî, Nigârî'nin ilâhî aşk ile mahv-ı vücud ettiğini ve mürşidinin aşk olduğunu söylemiştir (*Son Asır Türk Şairleri*, III, 1210). Şiirlerinde aşktan ve âşıktan sıkça söz eden Ni-

gârî aşkta emsalsiz olduğunu, âşık olmayanın aşk zevkini bilemeyeceğini, aşk ateşinin teskin edilemeyeceğini ifade eder; aşkın bir kitabının bulunmadığını, onun dersle öğrenilemeyeceğini belirtir. Kendini ünlü aşk hikâyelerinin kahramanları Ferhad, Vâmık ve Mecnûn'dan üstün tutar. Bazı şiirlerini mûsikiyi göz önünde bulundurarak yazdığı anlaşılmaktadır.

Karabağ'ı Bağdat diyarı haline getirdiğini söyleyen Nigârî'nin Fuzûlî'nin bazı gazellerini tahmîs etmesi de onun en çok etkilendiği şairin Fuzûlî olduğunu göstermektedir. Beğendiği şairlerden biri de Rûhî-i Bağdâdî'dir. Nigârî'nin şiirlerinde övgü ile söz ettiği bir diğer şair ise çağdaşı ve kendisi gibi Azerbaycanlı olan Nebâtî'dir. Üst-üstte kabul ettiği şairler arasında Hâfız, Hâcû-yi Kirmânî ve Sa'dî-i Şirâzî de bulunmaktadır.

Nigârî'nin gazelleri, koşmaları ve kasideleri yalnız kendi müridleri arasında değil halk arasında bugün de okunmaktadır. Bu şiirler, eski Türk geleneklerinin bir devamı olarak toplu halde çeşitli meclislerde tempo tutularak söylenmektedir. Doğu Anadolu ve Kuzey Azerbaycan'da kendisine büyük saygı duyulmakta, hakkında çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır; halen adı geçen yerlerde şöhret ve nüfuzu devam etmektedir. Başlıca halifeleri arasında Maraşlı Gazi Osman Efendi, Erzurumlu Hacı Mustafa Efendi (Şaşı Hoca), Tokatlı Hacı Zekeriyâ Efendi, Hacı Mahmud Efendi (Postlu Hoca), Hacı Mahmud Efendi, Taşovalı Hacı Mustafa Efendi, Rizeli Hacı Tayyib Efendi, İstanbullu Ahmed Hulûsi Efendi (Yesârîzâdel'er'den) sayılabilir.

Eserleri. 1. *Türkçe Divan*. Nigârî, şiirlerinin büyük çoğunluğunu aruz vezniyle yazmış, az sayıda şiirinde hece vezni kullanmıştır. Şiirlerinde Âzerî Türkçesi'nin özellikleri görülmektedir. Azmi Bilgin iki matbu nüshasını (İstanbul 1301; Tiflis 1326) esas alarak eseri yayımlamıştır (İstanbul 2003). Divanın bu neşrinde 644 gazel, 119 rubâî, kırk sekiz kıta, on dört terciibend, iki terkibibend, üç müstezad, her biri on beyitten meydana gelen yirmi sekiz bentlik bir "Sâkinâme", Fuzûlî'nin gazellerine yazdığı beş tahmîs, bir mektup, 521 beyitlik mesnevi tarzı "Çaynâme" ile ölümünden sonra bulunup divanın Tiflis baskısına "Menâkıb-ı Seyyid Nigârî" başlığıyla eklenen 210 beyitlik mesnevi tarzında bir manzume bulunmaktadır. "Çaynâme"de semaver ve çaydan söz ederken tasavvuf yorumlar yapar, memleketi Karabağ'ı ve oradaki büyükleri anlatır. Diva-

دیوان سید نکاری

عزیز اسرار حقیقت: منبع انوار معرفت، خیرالخلق المنظم، فخرالسلف
الکرام، قلم دائرة دین و غوث مراتب یتیم فریدالقیل الشیخ السید میر
حاجی حمزه آندی حضرتعلی‌کف اثر بلاغت تنوین.

صاحب و ناشری:

حاجی موسی آندی حاجی عیسی آندی زاده

تلیسده غیرت مطبعه سید چاپ اولوندی

۱۳۲۶ سنه هجریه

Nigârî divanının iç kapağı (Bakû 1326)

nın, biri Konya Belediyesi İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde (nr. 13705, İstanbul matbu nüshası esas alınarak istinsah edilmiştir), diğeri Millî Kütüphane'de (nr. A 5181) olmak üzere iki yazması bulunmaktadır. Eserin iki neşri daha yapılmıştır (haz. Muzaffer Akkuş, *Seyyid Nigârî Divânı*, Niğde, ts.; haz. Kurtuluş Altunbaş, *Divân-ı Seyyid Nigârî: Bezbân-ı Türkî*, I-II, Samsun 2004).

2. Farsça Divan. Mürettep bir divan olup (İstanbul 1329) Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ali Nihat Tarlan, nr. 188) yazma bir nüshası bulunmaktadır. Eserin bir kısmı, Nigârî'nin yeğeninin oğlu Mustafa Fahreddin Akabâlî tarafından Türkçe'ye çevrilerek şerhedilmiştir (tek nüshası Baha Doğramacı'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır). **3. Nigâr-nâme** (İstanbul 1305). Dinî-tasavvufî mahiyette bir eserdir. Şair kendi gönlünü rüyada gördüğü mânevî âlemdeki nigâra âşık eder, gönlünü mânevî meclislerde âşık ve âriflerle konuşur. Çeşitli temsil ve tasavvurlarla ilâhî aşkı tasvir eden bu âlemde değişik tipleri münakaşa ettirir ve konuşmalara kendisi de katılır. *Nigâr-nâme*'de konular mesnevi biçiminde anlatılmış, yer yer gazeller serpiştirilmiştir. Eser tasavvufî düşüncelerin işlenmesi yönüyle Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unu, esrarlı tasvirleri bakımından Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ını çağırıştırır. Çok az sayıda basılan

eserinin kapağında Nigârî'nin adı bulunmamakta, "Bir pîr-i kâmilin eser-i âfleridir" ibaresi yer almaktadır. İbnülemin, Nigârî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'ye tavihatının bulunduğunu bildirmekteyse de böyle bir eserine rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Mir Hamza Nigârî, *Divân-ı Seyyid Nigârî* (haz. A. Azmi Bilgin), İstanbul 2003, hazırlayanın girişi, s. XI-XV; *Osmanlı Müellifleri*, I, 65; Feridun Bey Köçerli, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi Materyalleri*, Bakû 1926, II/1, s.199-203; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1208-1212; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 615-617; Karabağlı Müctehidzâde Mehmed Aka, *Tezkiretü's-Şuara: Riyâzû'l-âşikîn* (haz. M. Sadi Çöğenli – Recep Toparlı), Erzurum 1992, s. 283; Yavuz Akpınar, "Hacı Mirhemze Efendi Nigârî", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Azerbaycan Türk Edebiyatı*, Ankara 1993, III, 240-243; a.mlf., "Nigârî, Mir Hamza", *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1994, s. 465-466; a.mlf., "Nigârî, Mir Hamza", *TDEA*, VII, 58-59; M. Mete Taşlova, *Mir Hamza Nigârî'nin Nigâr-nâme Mesnevisi* (yüksek lisans tezi, 1998), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Kara, "Harput'ta Karabağlı Bir Derviş Şair: Nigârî", *Dünü ve Bugünüyle Harput*, Elazığ 1999, I, 179-198; Muzaffer Akkuş, "Seyyid Nigârî'nin Divanı ve Dil Hususiyetleri", 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara 1999, s. 77-96; Pervin Bayram, "Karabağlı Seyyid Mir Hemze Nigârî'nin Hayatı ve Eserleri", *Filolojiye Meseleleri*, Bakû 2001, II, 156-161; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Ünlüleri* (Osmanlıca aslından çeviren Turan Börekçi), Ankara 2002, s. 44-47; Mehmet Arslan, "Karabağlı Nigârî ve 'Çaynâme' Mesnevisindeki Karabağ Tasviri", *Kızılurmak*, sy. 4, Sivas 1992, s. 9-11 (maddenin yazımında Baha Doğramacı'nın, Seyyid Mustafa Fahreddin Akabâlî'nin Nigârî'nin hayatı ve eserlerine dair yazma halindeki *Hümâ-yı Arş* adlı kitabının özeti olan yayımlanmamış çalışmasından da faydalanılmıştır).

A. AZMI BİLGİN

NİĞBOLU

Bulgaristan'da Tuna kıyısında tarihî bir kasaba.

Bugün Nikopol şeklinde anılmakta olup Tuna nehrinin sağ kıyısında deniz seviyesinden 100 m. yükseklikte bulunmaktadır. Kasaba bir taraftan nehrin kuzeyine Eflak'ın düz ve bataklık kesimlerine, diğer taraftan Osum'un Tuna'ya aktığı noktaya bakar. Ortaçağ'da Bulgaristan'ın en büyük şehirlerinden biri olup Bulgarlar'ın son kralı İvan Şişman'ın da pâyitahtıydı. Osmanlı hâkimiyeti döneminde (1395-1878) askerî ve ticarî öneme sahip bir sancak merkezi özelliği taşımaktaydı. "Zafer şehri" anlamına gelen Nikopol adına ilk defa XI. yüzyılın ikinci yarısına ait Bulgar vekâ-

yi'nâmelerinde rastlanır. Burası muhtemelen Bizans İmparatoru II. Nikephoros Phokas (963-969) tarafından Bulgaristan'ın tekrar ele geçirilmesinin ardından kurulmuştur. 629'da İmparator Heraclius tarafından tesis edildiğine dair bilgiler çok zayıf rivayetlere dayanır. Çünkü 600 yılından sonra Bizanslılar'ın Kuzey Bulgaristan'da kontrolü kaybetmeleri sebebiyle etnik ve siyasî değişim yaşanmış, Tuna nehri boyunca kurulan bütün eski şehirler ve kaleler ortadan kalkmıştır.

Niğbolu, 200 × 220 m. boyutlarında üçgen görünümüne sahip bir kalenin etrafında şekillenen bir kale şehri olarak XIII ve XIV. yüzyıllardan kalma seramik parçalarıyla XI ve XII. yüzyıllara ait Bizans, bunun yanı sıra Çar İvan Aleksandr (1330-1371) ve İvan Şişman (1371-1395) gibi Bulgar krallarının paralarına rastlanmıştır. XIV. yüzyılın ortalarına ait bir Venedik metninde Niğbolu büyük ve değerli bir kale diye geçer. İlk dönem Osmanlı kaynaklarında Bulgar Çarı Şişman'a ait sağlam ve müstahkem bir kale diye zikredilen Niğbolu, Eflaklılar'a karşı yapılan 1395'teki Rovine savaşının ardından Yıldırım Bayezid tarafından alındı ve burada Osmanlı vasalı olarak oturmakta olan Şişman uzaklaştırıldı.

Bazı anonim Bulgar kronikleri bu fetih 3 Haziran 1395'te gerçekleştiğini belirtir. Ertesi yıl kale Kral Szigismund kumandasındaki Haçlı kuvvetlerince kuşatıldıysa da Yıldırım Bayezid bu orduyu Niğbolu yakınlarında bozguna uğrattı (21 Zilhicce 798 / 25 Eylül 1396) ve tahribata mâruz kalan kaleyi onarttı (bk. NİĞBOLU SAVAŞI). Ayrıca daha önce İvan Şişman tarafından Tuna'nın hemen karşı sahilinde yaptırılan Halovnik (bugün Turnu Mugurele) Kalesi'ni tekrar inşa ettirdi (bununla ilgili Bulgarca bir kitâbe 1944 yılındaki arkeolojik kazılar sırasında bulunmuştur); bir cuma camisi de yaptırdı. Daha sonra Kadı İvaz buraya bir medrese ekledi. Her iki kalede görevli Bulgar ordu güçleri çeşitli görevler yapmak üzere Osmanlı garnizonuna dahil edildi.

1444 yılında Lehistan ve Macaristan Kralı Vladislav, Niğbolu'yu tekrar kuşattıysa da ele geçiremedi. Tarihi Philipp Kalimachi'ye göre hristiyan ordusu kalenin aşağısında bulunan şehrin açık kısmını tahrip edip yağmalamıştı. Ertesi yıl Burgondiya şövalyesi Walerand de Wavrin kumandasındaki bir filo Niğbolu'ya saldırdı, ancak bir sonuç alamadı. Niğbolu bölgesinde yaşayan müslüman ve hristiyanlar, Kuzey Bulgaristan'ı 1462'de işgal eden Eflak Voy-